

*Просалова В. А.
(м. Вінниця, Україна)*

ВАРШАВСЬКИЙ ПЕРІОД У ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАТАЛІ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

У статті увагу зосереджено на варшавському періоді творчої діяльності української поетеси Наталі Лівницької-Холодної, яка в міжвоєнній Польщі видала дві поетичні збірки: «Вогонь і попіл» (1934) та «Сім літер» (1937). Авторка у віршах розкрила не лише настрої політичної еміграції, а й химерний світ заміжньої жінки, здатної до гри, помсти, перевтілень. У віршах визначено ознаки діалогу з Євгеном Маланюком, що виявився у формі поетичних рефлексій, згадок про конкретні біографічні деталі, засвоєнні і трансформації мотивів та образів.

Ключові слова: *мотив, символ, лірична героїня, поетична збірка, міфологема.*

*В мандрівках по чужих світах,
В жорстоких іспитах і змінах
Ти наче казка золота,
Далека й рідна Україно!*

Наталія Лівницька-Холодна – донька чільного діяча Української Народної Республіки Андрія Лівницького – почала друкуватися ще в 1921 році, проте змогла видати свою першу поетичну збірку – «Вогонь і попіл» – лише в 1934 році у Варшаві. У 1927 році поетеса переїхала до польської столиці і продовжила розпочаті у Празі студії романських мов. Вона ввійшла в літературно-мистецьке середовище міста, була залучена до створення літературної групи «ТАНК», що виникла в 1929 році за ініціативою Євгена Маланюка та Юрія Липи. У «Статтях про ТАНК» (Варшава, 1929) засновники чітко визначили її завдання: «окциденталізм як засіб, радикальна сепарація від російської культури,

ідея великодержавності, культ героїзму і шляхетності» [7, с.12]. Члени групи «прагнули відстояти творчу автономію митця, його право на самовизначення і самореалізацію» [8, с. 55], планували видання свого журналу, бажали творити національне мистецтво і державу у слові, однак непорозуміння між її лідерами, інспіроване невгамовним Дмитром Донцовим, не дали можливості згуртувати літературні сили.

Збірка «Вогонь і попіл» викликала неоднозначну реакцію в емігрантських колах, адже відбивала перипетії не національно-визвольної, як очікували колеги по перу, а любовної боротьби в той нелегкий час, коли розкидані по світу колишні учасники визвольних змагань не могли перебороти біль від поразки в національно-визвольній боротьбі. Оріся Легка [3] вважає цю першу збірку початком «еротичного роману», який авторка, на її думку, писала все життя.

Наталія Лівницька-Холодна публікацією першої збірки вступила у «сприховану полеміку з іншими представниками емігрантської поезії – С.Маланюком, Ю.Липою, Л.Мосендзом» [4, с. 4], викликала в багатьох із них нерозуміння і подив. Так, Леонід Мосендз і Микола Гнатишак в еротичних візіях поетеси вбачали відхід від суспільно-політичної проблематики, основ християнського світогляду, натомість Святослав Гординський помітив у віршах щирість і багатогранність жіночих відчуттів, уміння передати «“вічно жіноче” жінки й показати, скільки для жінки значить кохання» [2, с. 2], але подібних відгуків було мало в період гострого ідеологічного протистояння, що спостерігалось навіть в емігрантських колах.

Поетеса стверджувала повноправність інтимних переживань, право жінки на суб'єктивність і повноту відчуттів. В інтерв'ю вона зізнавалася, що у віршах ідеться про подружнє життя ліричної героїні, яка закохалася і пережила розчарування, апатію, однак все-таки змогла повернутися до себе самої.

Збірка «Вогонь і попіл» розкривала цілу гаму інтимних переживань: від закоханості – до лютої ненависті і прагнення помститися коханцю. Ці почуття знайшли вияв у колористичній символіці віршів («Чорний колір – колір зради, / А червоний – то любов...»; «Червоний шал чи чорна згуба»), що, однак, набуває

амбівалентного тлумачення. «З одного боку, він [тобто червоний колір, – В.П.] символізує красу, радість та любов до життя, з іншого – мстивість та розруху» [1, с. 474]. Промовистим є не лише поєднання двох кольорів, а і семантика червоного, що, у свою чергу, утримує як позитивні, так і негативні відтінки значень: любов і ворожнечу, радість і кров, повноту буття та агресію.

Лірична героїня Наталі Лівницької-Холодної розкривається в різних іпостасях: заміжньої жінки, палкої коханки, яка прагне тілесних утіх, «поганки з монгольських степів», «сотниківни в червоному намисті», полонянки-татарки, вампа, що п'є чужу кров. Слова французького письменника Жоржа Бернаноса «... femme, soeur tragique de l'enfant», взяті епіграфом до збірки, актуалізують зв'язок жінки з дитиною, але не той очікуваний і samozрозумілий, що жінка – продовжувачка роду, а несподіваний, ігровий. Жінка в іпостасі дитини здатна до гри, маскуванню своїх почуттів, дивовижних перевтілень. «Маленькою дитинкою з половецьким розрізом очей» називав авторку закоханий у неї Євген Маланюк, проте Наталя Лівницька віддала перевагу художнику Петру Холодному-молодшому, змусивши поета страждати, уявляти свою фізичну смерть і прихід на його могилу коханої: «На могилу прийде й Наталочка, може, / Певно з Холодним, не сама, / І на них буде сонце, а на мені, Боже, / Лежатиме тяжко чорна тьма...» («А як же Наталочка?»).

Епіграф до збірки «Вогонь і попіл» імплікує химерність тексту, в якому панівним постає концепт гри. Перевтілення ліричної героїні, розщеплення її «я» на демонічного двійника, який прагне не лише тілесних насолод, а й помсти, відкриває потаємні глибини жіночої душі. Поетеса ніби веде своєрідний діалог «з Маланюковим ліричним героєм, приймає на себе запропонований поетом образ степовички-зрадниці, у якій «вовчиці очі», яка сама йде до хитливого хана, п'янить його собою, а потім зраджує – вбиває – і пірнає русалкою в половецький степ...» [10, с.133]. Образи з поезії Євгена Маланюка, що виникли під впливом її шлюбу з Петром Холодним, вона приміряє до себе, своєї героїні, яка постає в різних іпостасях. Отже, поетеса вступає в діалог із старшим від неї на 5 років автором, щоб відстояти своє право лишатися собою.

Поетичний світ збірки «Вогонь і попіл» мав два виміри: «до» і «тепер». Теперішнє видавалося хистким, непевним і незбагненим, як і сама героїня, яка не могла погамувати підсвідомих імпульсів, кохання до одруженого чоловіка. Лірична героїня акумулювала різні демонічні іпостасі: «сотниківни в червоному намисті», «поганки з монгольських степів», «вампа», тобто вампіра, який хоче пити людську кров. Ігровий момент було акцентовано епіграфом, реалізовано в антитетичності виявів ліричного «я», що мало у своїй основі барокову традицію. Саме друге «я» породило несподівану альтернативу: «пристрасть або смерть» (поезія «Будеш завтра цю ніч пам'ятати»), викликало затяту сексуальну боротьбу, спровоковану самою героїнею, яка пустила у хід свої чари: «Очі в мене два свічада / І палка татарська кров. / О, тікай, стрункий юначе, / Стережись моїх очей: / Подивлюсь – припадком наче – / І не спатимеш ночей» [5, с. 25]. Кохання, яке тримається на пристрасті, породжує ревності, відчуття провини, зраду і, звичайно, бажання помсти: «Голос ваш, наче спів, заколише, / І присниться кривавий кошмар, / Будуть гинути в полум'ї хати, / Будуть маски кривавих облич... / На татарський аркан вас піймати б, / Волочити б за коси у ніч!» [5, с. 26]. Нагнітанням слова «кривавий» передається атмосфера запеклої боротьби. У циклі «Червоне й чорне» – на відміну від циклу «Барвін-зілля» – панує «чорний» двійник, домінують інстинкти, пристрасті, що ведуть до загибелі. Це знайшло відображення в колористичних антиноміях: червоне / чорне.

Богдан Рубчак помітив, що лірична героїня поетеси «межує з романтичним роздвоєнням особи на “білого” й “чорного” двійника» [9, с. 16]. Іпостась жінки-вампа, степовички, що мстить татаринам за свою зганьблену честь, у Наталі Лівницької-Холодної і пророк у Євгена Маланюка досить різнополюсні, щоб можна було розглядати їх в одній площині, проте дотичні – як друге «я» ліричного суб'єкта, як вияв його (можливо, підсвідомих) бажань. Якщо іпостась двійника в Наталі Лівницької-Холодної мала переважно еротичний характер, то в Євгена Маланюка – насамперед соціальний підтекст, не позбавлений, однак, еротичного відтінку, бо він зображує Україну бранкою степовою, полонянкою ханів і царів.

У Варшаві була опублікована і друга поетична збірка Наталі Лівницької-Холодної «Сім літер» (1937), епіграфом до якої було взято слова Тараса Шевченка: «Нема на світі України, / Немає другого Дніпра...» з послання «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...». Назва збірки мала алюзійний характер і прочитувалася у вірші «Проходить час, відходять в вічність друзі», набуваючи подвійного тлумачення:

*Сім літер, що палають в слові «Україна»,
Сім літер, що вогнем лягли на Монпарнас,
І сім зрадливих куль на вулиці Расіна –
Призначення, мементо і святий наказ*
[6, с. 6].

Однакова кількість літер у словах Україна та Петлюра була лише формальним приводом для їх поєднання, важливішим було інше – те, що ім'я Петлюри асоціювалося з боротьбою за незалежність України. Привертає увагу ще один збіг: сім літер у прізвищі Петлюра і сім куль, якими його було вбито у Парижі. Число «сім» символізує досконалість, спокій, упевненість, достаток і водночас таємницю, несподіванку.

Наталія Лівницька-Холодна у віршах розкрила настрої політичної еміграції, що шукала духовного опертя і тому співвідносила свої думки з аналогічними (цим мотивувалася ремінісцентність, рецептивність поетичного слова). Міфологема втраченої батьківщини визначала тональність та емоційно-почуттєвий спектр ліричних віршів, що увійшли до циклів «Гнів», «Мир-зілля», «Mal du pays», «Захід». І хоч у збірці домінували вірші-монологи, проте орієнтація на адресата – Україну, Бога – в них відчутна. Вірші Наталі Лівницької-Холодної нагадували невідправлені листи, своєрідний діалог з Україною. Інтенсивність висловлених переживань виявлялася у пафосності звертань, в адресованих Україні спонуканнях («*Прийми відважно, Україно, / Навалу громів і вітрів*»; «*Збуди вогнем своїх синів / І викуй їм з заліза й криці / Серця відважні і міцні*»).

Діалогізм поетичного мислення Наталі Лівницької-Холодної виявився в образах-узагальненнях («Та доба була неповторна, як поезія Маланюка...»), безпосередніх звертань до своїх сучасників, цитуванні їх висловлювань, рефлексіях з приводу написаного ними

(«Хто ж тепер підніме той стилос, / що стилетом серця проймав?»), віршах-присвятах (наприклад, вірш «За вогнем шарлату» присвячено Олені Телізі), артикуляції подібних мотивів, образів, ідей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Символіка кольорів. *Українська міфологія*. К.: Либідь, 2002. 664 с.
2. Гординський С. Чотири реторти лірики. *Назустріч*. 1935. Ч. 2. С. 2–3.
3. Легка О. Життя – це любов (Еротичний роман у віршах Наталі Лівницької-Холодної): монографія. Львів, 2007. 240 с.
4. Легка О. Червоне і чорне: Новаторство поезики еротичного Н.Лівницької-Холодної. Львів, 1999. 42 с.
5. Лівницька-Холодна Н. Вогонь і попіл. Варшава: Варяг, 1934. 67 с.
6. Лівницька-Холодна Н. Сім літер. Варшава: Варяг, 1937. 66 с.
7. Маланюк Є., Липа Ю. Статті про ТАНК. Варшава, 1929. 12 с.
8. Просалова В.А. Текст у світі текстів Празької літературної школи: монографія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. 344 с.
9. Рубчак Б. Серце надвоє роздерте. У кн.: Лівницька-Холодна Н. Поезії старі і нові. Нью-Йорк, 1986. С. 5–57.
10. Сподинюк А. Поетичний діалог Наталі Лівницької-Холодної та Євгена Маланюка. *Літературознавчі обрії: Збірник статей*. К.: Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, 2010. Випуск 18. С. 129–134.